

A' SZABADSÁG.

(Vége.)

Hazánk, barátaim, a' valódi szabadságtul mind külsőleg, mind belsőleg végetlenül távol van. Hogy külsőleg távol van, onnan megítélhetitek, miszerint tiz tizenegy millio embernek legkevesebb joga sincs közöttünk, kivéve az, mit néhány százezer ember tiz század folytában neki engedni méltóztatik 's a' mit tőle kegyelemből maiglan meg nem tagadott. Ez a' történeti jog, barátaim. De mennyire távol van az észjogtul 's mi veszedelmes állapot, a' két jogot nagy fokon szemközt állítani egymással! E' mező nem a' miénk, barátaim, hanem a' törvényhozásé: hova közvetlenül nincs szerencsénk befolyhatni. De annál inkább a' miénk a' második mező, melyet ezennel elétekbe terjesztendek.

Belsőleg nem létezik és nem létezhetik hazánkban kiterjedt szabadság, mert a' miveltségben nagyon hátra vagyunk. Kérdezd meg e' félmillió előjogozottak között az illetőket, miben áll a' szabadság? azt felelendi a' nagyobb rész: hogy ingyen szíjam Isten levegőjét, hogy ingyen birjam telkeimet, marháimat, házamat, hogy fizesse más hivatalnokaimat, képviselőimet, hogy uton hidon ne fizessek, ne katonáskodjam, hadi készületre ne fizessek, más katonafiját ne tartsam, 'stb. Hol illy fogalmak vannak a' szabadságrul, ott az ember kétségbeeshetik a' szabadság felül, ott a' hazafi vérező kebellet látja, sirja felé rohanni a' nemzetet, melyet csak egy hatalmas isteni kar tudna megmenteni.

E' sorsba az isteni kéz kétféleképen nyulhat be: veszélyt küldve, melly a' nagy munkát gyorsan befejezteti, — vagy a' fölvilágosodás lassubb menetelű, de biztosabb útján. És ez a' mi mezőnk, barátaim; fölvilágosítani, oktatni, nevelni! E' szóban, o k t a t á s, mindenhatóság van kifejezve; ez által urává leszünk a' szörnyetegnek, melly bilincselve tartja nemzetünket 's a' tehetlenség átkát hozza hazánkra. Ezen varázsszert ragadom én is meg, midőn itt előttem szólok, midőn naponként hangoztatom előttem a' tudomány szavait, midőn kebeletekbe az igazság szeretetét akarom ültetni 's fejetekben az ész szent fáklyáját meggyújtani. Kis körben munkálkodom ugyan, de vannak szelek, mellyek a' magvat messze vihetik, van napsugár, melly eszméimet széthordhatja a' hazában. És ti is elmenedetek innen 's nem nagy nyereség-e, ha nyelvem minden év alatt csak huszszorosítva lesz is?

Nevelni kell a' szabadságra a' népet. Ki a' tudás elemeit sem bírja, arra országkormányzást bizni, céliránytalan, együgyű dolog. Nép soha sem tudta magát kormányozni 's maga buktatá meg magát. Egészen másképen van a' dolog a' képvisellel. Hol a' kevesebbé miveltek az okosabbak közül képviselőket választanak, kik helyettök és nevökben intézkednek, ott a' dolog rendén van; de nincs egészen rendén, ha a' követ esze 's meggyőződése megköttenék. Ha nem biztok eszében és becsületességében a' követnek, ne küldjétek őt, és küldjétek olyant, ki teljes bizalomra érdemes: vagy ha már utasítást adtok, adjatok gyorsan 's a' nyers erő ólmos botok befolyása nélkül; az ész támogassa az észt, de mennyire lehet, idővesztegetés nélkül, mert az időben nagy tőkepenz fekszik, mit kamatlanul hevertetni nem szabad. Különben is mindenben annyira elkéstünk, igen rendén volna, sietnünk. A' nemzet érzi szükségeit, akarna magán segíteni, mindenhez kap és ostromolja az egeket, de alkotmányának gépezete nem hagyja haladni.

Okos és czélszerű 's egészen rendszeres nevelés kellene a' hazában nemesek és parasztok között. A' parasztságot elébe kellene nevelni, érlelni a' szabadságnak, az összes nemességet pedig minél előbb megtanítani arra, hogy e' hazának és nemzetnek csak úgy van jövője, ha szűk értelemben először is öt-hat millió szabad magyarok leszünk itt, és tág értelemben apródonkint 10—12—16 millió magyarra szaporodnak, de magyarokká egész szívből és jogainkkal, mert ha, mint nemzet, eladjuk jogainkat e' hazában, végünk van, valamint végünk lesz, ha jogokat illy értelemben osztani késlekedünk. Az iskolai rendszert kellene tehát minél előbb nemzetileg elintézni, meghatározva, mennyire szükséges kitanultnak lenni annak, ki a' választók közé akar soroztatni, nem különben annak, ki képviselővé választható. Ha az elv ki van mondva, az alkalmazáshoz azonnal nyulni kellene.

Ezen nevelésnek mélyebb szempontokból kell indulnia 's egészen ellene dolgoznia azon erkölcsi ördögnek, melly eddigelé játékát üzé velünk és semmi-ben nem hagyta bennünket boldogulni. Általában minden nevelőnek, főleg pedig a' nemzetinek, nagy lélekösmerőnek, lélektanárnak kell lennie. E' baj forrása ma-

gában az emberi természetben van, azt kell orvoslás alá venni. Minden jónak és rosznak magva az emberi belsőben rejtelkedik, azon különbséggel, hogy a' rosz magva magátul is kikel és buján gyarapodik, a' jóé pedig gondos ápolást, mívelést kíván, különben elfojtatik a' dudvátul és kivesz. Már mondtam, barátaim, hogy az emberi lélek két erőre szakad: az állatira, melly az ösztön, 's az istenire, melly az ész. Az ember, ösztönénél fogva, hajlandó henyélni, nem tanulni, nem munkálkodni, mások munkája után elősködni, hajlandó az önzésre, kicsapongásra, indulatokra, mellyek őt rohanó léptekkel viszik vagy a' szolgaság éjszakájába vagy a' kényuraság örvényébe. Isteni fénynyel lobog ellenében az ész mennyei hazája felé sietve, gyarapodni akaró az ösmeretekben, a' jóban, az igazban; ellene törő az ösztön nemtelen mozgalmainak, az emberekben testvéreket látó, kik ugyanazon cél után törekeshnek, az erkölcsi jó 's erkölcsileg szép után. Ezen cél elérésére kezdet akar fogni a' míveltekkel, tudván, hogy csak összetartás vezethet a' kívánt partra, a' miveletleneket pedig oktatni akarja, mert a' boldogság csak akkor teljes, ha boldogtalanok jogai által nem háborittatik. Így az ész mind maga a' tökély és lánya a' szabadság elé siet, mind másokat is társ- és gyámkezekkel vezet oda.

Ezen szempontok szerint rendezendő el a' nemzeti nevelés, mellynek főadata volna, egy egész nemzetet elébe érlelni a' szabadságnak 's egészen méltóvá tenni a' jól használandó szabadságra. Az ész két ördögnek ellenében kell kifejteni, hogy velök megbirkózzék és őket legyőzze a' sötétség vagy butaság és az önzés ellenében. Más szavakkal annyit tesz ez: fölvilágosodottá kell mivelní az embert és erkölcsössé, mellyek egymás nélkül vajmi keveset érnek. Hol az ész az ösztön szolgája, ott annál nagyobb a' veszedelem, minél nagyobb a' tudomány és tehetség, — a' jó akarat pedig tudomány és ösmeretek nélkül kevésre mehet, mert uton útfélen rászédetik, minek példáját mi igen gyakran vagyunk tapasztalni szerencsétlenek.

A' szabadságnak igen nagy és veszedelmes ellensége lappang a' vakbuzgóságban, mellynek szinte a' nemzeti nevelés által kell elejét venni, őt csirájában elfojtani. — Ezen vakbuzgóság a' hittanárok fejéből szivárogo és néha alattomos méreg gyanánt rágódik a' nemzetek boldogságán 's az országok szerencsájén, néha árképen ront elő 's dul, pusztít utjában barátot és ellenséget. Ezek nem észszel harcolnak véleményeik mellett, mert ekkor vagy győznének vagy meggyőzetnének, hanem kárhozat- és átkokkal. Áldozatok gyanánt esék el a' mivelt és philosophus Athenében Sokrates, Judeában a' nazareti bölcs; ők vezetétek Európát Ázsia ellen a' keresztes-háborúkor, ők lobogtaták a' constanzi gyűlésben Huss máglyáját.

Van még egy tárgy, mihez az emberek igen szeretik a' szabadság kérdését kötni, a' vagyonosság. A' vagyonos ember nem függ másoktól, nem adja el egyhamar meggyőződését, hívebb polgár, mert vagyona a' társasághoz köti, jobban mívelheti magát, a' korral együtt haladva, jobb nevelést adhat gyermekeinek, mint jövőendő polgároknak. Ezen okbul ohajtják némely-

lyek a' polgári szabadságot a' birtokhoz kötni. És részint igazok van: de nem teljesen. A' vagyonos ember is lehet telhetetlen és ilyenkor nem független másoktól: úgy eladhatja magát, mint akármellyik szegény; sőt nincs e' ezer példa rá széles Európában, hogy czimek- és rangért a' leggazdagabbak is eladják sokszor lelkiösmeretöket, megcsalják polgártársaikat 's a' leg-
rutábbul visszaélnék a' benne vetett bizodalommal. Még több, a' nagy birtok szintolly veszedelmes a' szabadságnak, mint a' szegénység: ki vesztegetné meg a' szegény ördögöket, ha nem a' gazdagok? Honnan ered tehát a' rossz? Előbb azon gazdagoktól, kik a' haza szükségére adandó minden krajczártul iszonyodnak, ellenben mellékczélaik elérésére százezereket is vesztegetnek. A' miveltség a' vagyonosságot kíséri, de nem mindég. Vannak miveletlen gazdagok és mivelt szegények, — 's hogy a' szegények gyermekei is a' szükséges iskolai ösmereteket sajátjokká tehessék, arrul az országnak kell gondoskodnia. Hogy pedig a' gazdag hivebb polgár volna a' szegénynél, ke-
reken tagadom. A' honszeretetnek semmi köze a' vagyonnal; a' haza és nemzetiség szent eszmék, melyek a' jóktul minden toldalék nélkül imádtatnak. Mikor a' katholikus letérdel szent képe előtt, nem a' gyémántért imádkozik hozzá, melly nyakán csüng, hanem imádja az eszmét, melly a' földi anyag mögött rejtezkedik vagy inkább elméjében világít: úgy tesz a' jó polgár is. Örvend vagyonának és használja azt, maga 's a' hon javára, de ha semmije nem volna is, szintolly hévvel szeretné a' hazát, mint most, mikor áldással van tetézve. Hogy a' vagyonos ember jobban mivelteti magát a' szegénynél, ez leginkább szól a' birtok, mint a' szabadság gyáma mellett, — 's ezen okbul az anyagi vagyonra is lehet tekintettel lenni a' jogok kiterjesztésénél, de megjelelve, hogy a' kebel és fej javai, a' tiszta szív és tiszta ész a' fő legelsők, mire tekintettel kell lenni, mire szabadságot építeni kell. Ezen javak nem is olly hamar veszendők, nem pazarolhatók és rabolhatók el, mint a' külszerencse ajándokai.

Lényegébül elmondék minden szükségést, barátaim, a' szabadság szerzése felül: az volna még elmondandóm, hogyan kell őrizni a' megszerzett szabadságot: de ez még ideje előtt volna. A' mi dolgunk, megszerzeni azt, minek megőrzésésérül azután gondoskodjanak az utódok. Ti, barátaim, tanuljatok, neveljétek magatokat, 's annak idejében tanítsatok, neveljétek;

„Mert hol miveltség és jó akarat van,
Ott nem maradhatni a' régi rosszban!”

V a j d a.